

NEKAJ NAJDB SIGILATE IZ PTUJA

IVA MIKL-CURK

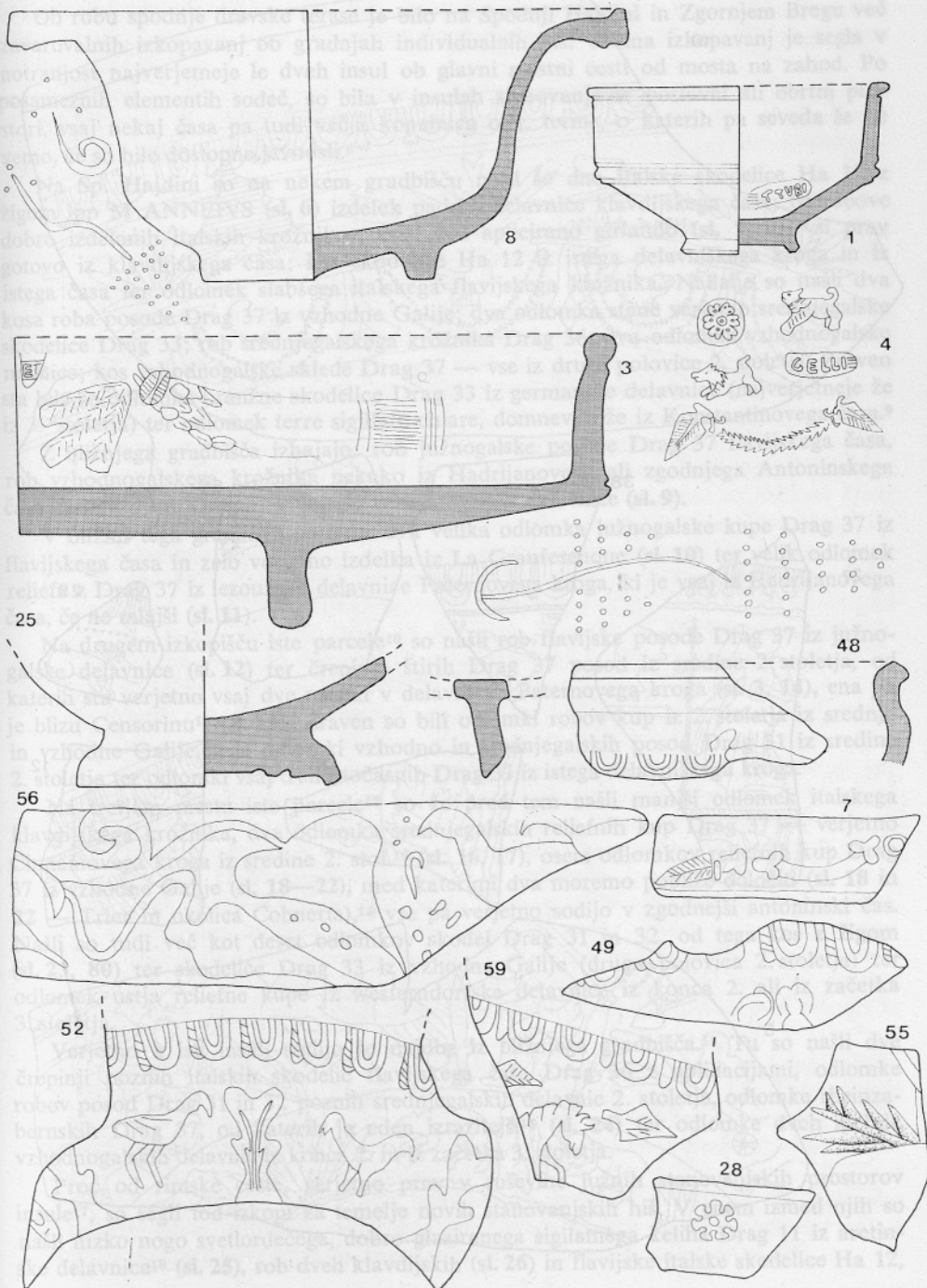
Zavod SRS za varstvo naravne in kulturne dediščine, Ljubljana

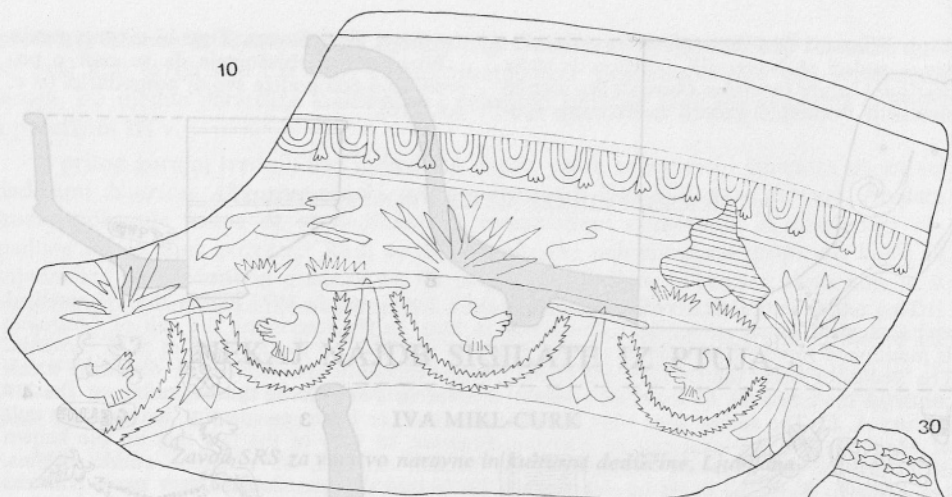
Leta 1972 sem na vabilo kustosa za rimsko arheologijo v Pokrajinskem muzeju v Ptujju začela prueručevati *terro sigillato* z zavarovalnih izkopavanj po mestu z namenom, da bi te najdbe datirali in jim določili izvor. Hkrati smo tudi v letih 1970, 1976 in 1977 izvedli manjša izkopavanja v ostalinah Poetovione.¹ Ko je v zadnjem času spet oživel delo na osrednjem arheološkem zemljevidu Ptujja in ko smo podrobno analizirali večji del starih podatkov, predvsem tistih, zbranih do druge svetovne vojne, se mi je začelo oblikovati nekaj misli, kako bi mogli interpretirati vse potankosti v mestni podobi. Sigilata je pri takem delu poznamo zdaj tudi že nekaj najdb sigilate v Ptujju, ki je bila izkopana v takih najdiščnih okoliščinah, da je mogoče z njo potrditi datacijo, nakazano iz drugih najdišč. Tem podrobnostim naj torej predvsem velja naš sestavek.

Med gradivom, ki ga obravnavamo, je le ena grobna najdba: to so pridatki iz groba zahodne nekropole, izkopanega pri gradnji priključka na hitro cesto Macelj—Ptuj na Hajdini (grob 2—1972).² V tem grobu so našli skodelico Ha 15 z valjastim zgornjim delom trupa in z žigom T TVRI ipp (CVA 2159, **sl. 1**), skodelico Ha 12 s pokončnim profilom S III in z apliciranim plastičnim ročajčkom in žigom L AVIL ipp (**sl. 2**) ter odlomek podobne skodelice. Omenjeni kosi sigilate so bili gotovo izdelani v Tiberijevem času v aretinskih delavnicah.³

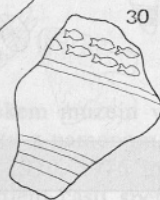
Nekaj vzhodnjeje so v skrajnem robu prostora, ki je bil vsaj delno še zazidan (verjetno s stavbami javnega značaja) našli v humusu in v spodnji ruševinski plasti več odlomkov italskih skodelic in krožnikov, pretežno padskih izdelkov iz klavdijskega in še prav posebej flavijskega časa;⁴ v zgornji ruševinski plasti pa le nekaj netipičnih westerndorfskih črepinj.

Še dalje proti vzhodu so na robu dravske terase pri gradnji skladišča tam, kjer je bil v rimskem času *vicus Fortunae* in kaj verjetno tudi stavbe ilirske carine,⁵ našli v enotni spodnji rimski plasti več odlomkov lepo rdečega in bleščeče glaziranega ozkega kozarca s finim reliefnim rastlinskim ornamentom ter košček roba krožnika Ha 2 — prav gotovo izdelka iz Avgustovega časa in aretinskega porekla.⁶ V višjih plasteh so na istem najdišču našli opazen velik Gellijev krožnik z aplikacijami — nalepljenimi reliefki (**sl. 3**), odlomek drugega krožnika istega mojstra tudi iz klavdijskega časa (**sl. 4**) ter dva kosa verjetno neke južnogalske kupe Drag 37 iz flavijskega časa⁷ (**sl. 5**).

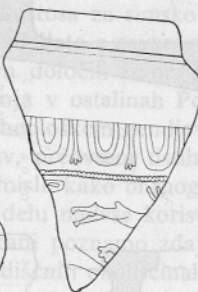

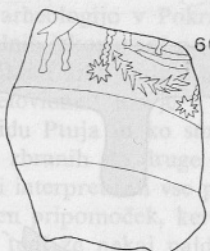
10

30

38

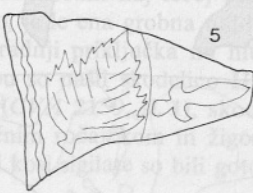
66

29

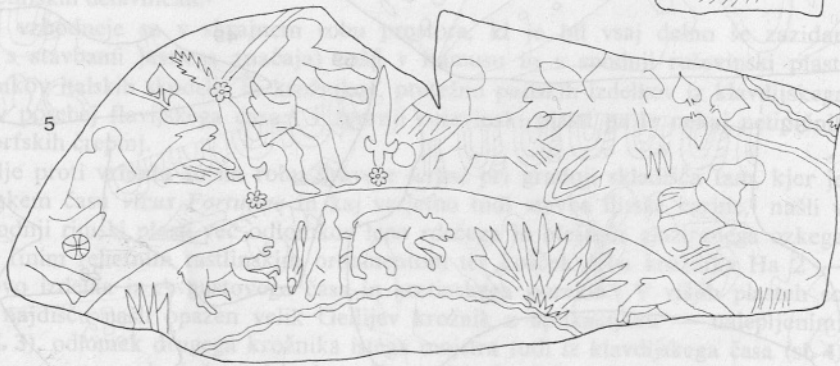
27

5

12

5

Leta 1972 sem na vabilo Ptuju začela proučevati da bi te najdbe delirali in ju doroč. 1977. izvele najdenja izkopavanja v ostalnih ... ožja ... najdenjem arheološki muzej ... Ptuja ... podrobno anali- ziral več ... najdenih predmetov. ... mi je začel ... podoba ... je bila ... Med ... zabodne ... Hajdini ... delom tru ... prazdom ... odloček ... času v arheoloških delavnicah?

Se dalje ... bil v ... splošno spe ... kozreca ... prav got ... na istem ... reliefki (sl. 3), odlošek ... ter dva kosa verjetno neke južnogalske kuppe (sl. 4) iz ... (sl. 5).

Ob robu spodnje dravske terase je bilo na Spodnji Hajdini in Zgornjem Bregu več zavarovalnih izkopavanj ob gradnjah individualnih hiš. Večina izkopavanj je segla v notranjost najverjetneje le dveh insul ob glavni mestni cesti od mosta na zahod. Po posameznih elementih sodeč, so bila v insulah stanovanja in poslovni ali obrtni prostori, vsaj nekaj časa pa tudi večja kopalnica ozir. terme, o katerih pa seveda še ne vemo, če so bile dostopne javnosti.⁸

Na Sp. Hajdini so na nekem gradbišču našli še dno italske skodelice Ha 12 z žigom ipp M ANNEIVS (sl. 6) izdelek padske delavnice klavdijskega časa; tri robove dobro izdelanih italskih krožnikov, enkrat z aplicirano girlando (sl. 7) — vsi prav gotovo iz klavdijskega časa; kos skodelice Ha 12 iz istega delavniškega kroga in iz istega časa ter odlomek slabšega italskega flavijskega krožnika. Nadalje so našli dva kosa roba posode Drag 37 iz vzhodne Galije; dva odlomka stene verjetno srednjegalske skodelice Drag 33; rob srednjegalskega krožnika Drag 36; dva odlomka vzhodnogalske melnice; kos vzhodnogalske skleda Drag 37 — vse iz druge polovice 2. stoletja. Zraven sta bila še odlomka oranžne skodelice Drag 33 iz germanske delavnice (najverjetneje že iz 3. stoletja) ter odlomek terre sigillate chiare, domnevno že iz Konstantinovega časa.⁹

Z bližnjega gradbišča izhajajo: rob južnogalske posode Drag 37 flavijskega časa, rob vzhodnogalskega krožnika nekako iz Hadrijanovega ali zgodnjega Antoninskega časa (sl. 8) ter rob Drag 37 iz mlajše vzhodnogalske delavnice (sl. 9).

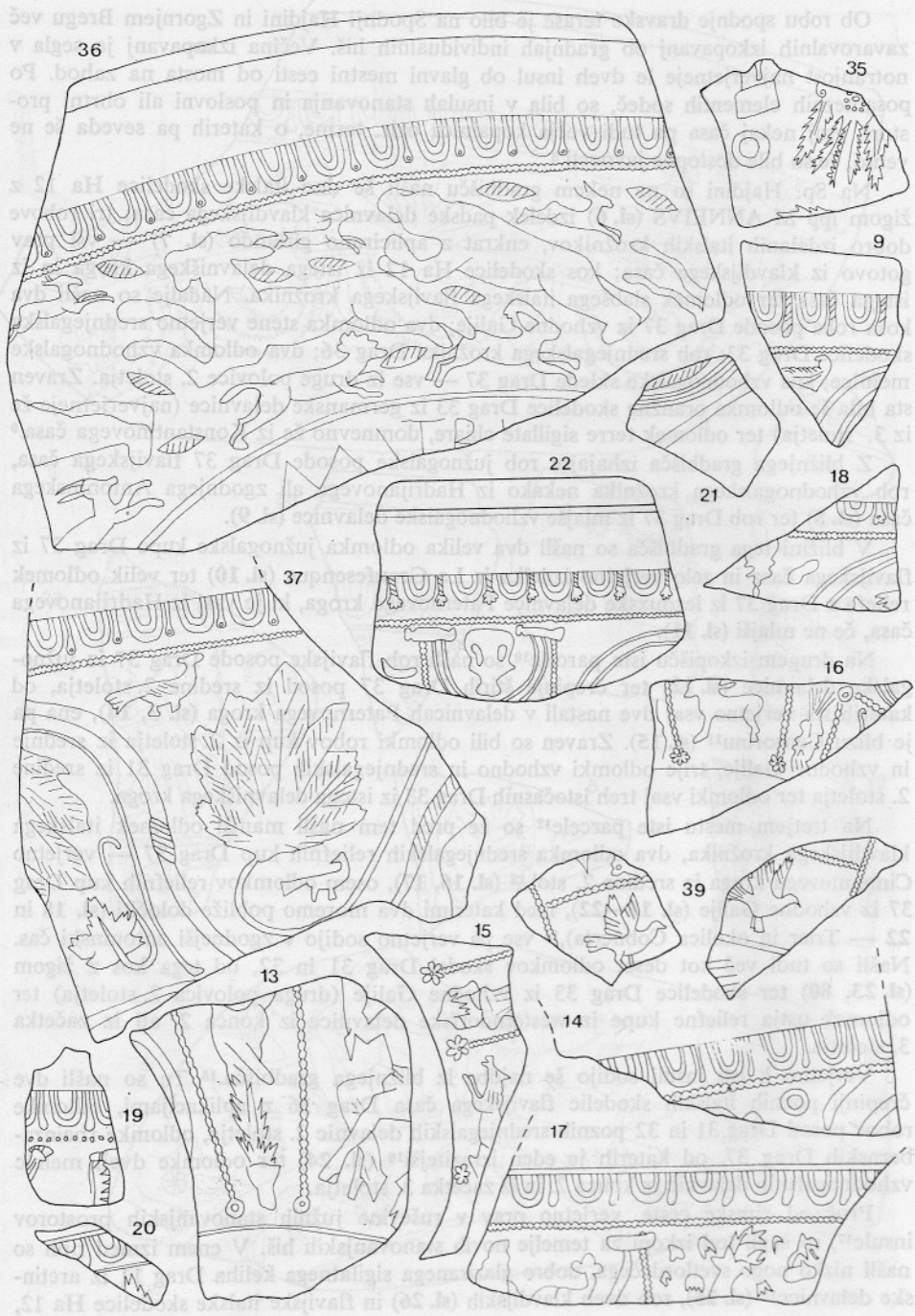
V bližini tega gradbišča so našli dva velika odlomka južnogalske kupe Drag 37 iz flavijskega časa in zelo verjetno izdelka iz La Graufesenque (sl. 10) ter velik odlomek reliefa z Drag 37 iz lezouxške delavnice Paternovega kroga, ki je vsaj iz Hadrijanovega časa, če ne mlajši (sl. 11).

Na drugem izkopišču iste parcele¹⁰ so našli rob flavijske posode Drag 37 iz južnogalske delavnice (sl. 12) ter črepinje štirih Drag 37 posod iz sredine 2. stoletja, od katerih sta verjetno vsaj dve nastali v delavnicah Paternovega kroga (sl. 3, 14), ena pa je blizu Censorinu¹¹ (sl. 15). Zraven so bili odlomki robov kup iz 2. stoletja iz srednje in vzhodne Galije, trije odlomki vzhodno in srednjegalskih posod Drag 31 iz sredine 2. stoletja ter odlomki vsaj treh istočasnih Drag 33 iz istega delavniškega kroga.

Na tretjem mestu iste parcele¹² so že pred tem našli manjši odlomek italskega klavdijskega krožnika, dva odlomka srednjegalskih reliefnih kup Drag 37 — verjetno Cinnamovega kroga iz sredine 2. stol.¹³ (sl. 16, 17), osem odlomkov reliefnih kup Drag 37 iz vzhodne Galije (sl. 18—22), med katerimi dva moremo približe določiti (sl. 18 in 22 — Trier in okolica Cobnerta),¹⁴ vse pa verjetno sodijo v zgodnejši antoninski čas. Našli so tudi več kot deset odlomkov skodel Drag 31 in 32, od tega kos z žigom (sl. 23, 80) ter skodelice Drag 33 iz vzhodne Galije (druga polovica 2. stoletja) ter odlomek ustja reliefne kupe iz westerndorfske delavnice iz konca 2. ali iz začetka 3. stoletja.

Verjetno k isti insuli sodijo še najdbe iz bližnjega gradbišča.¹⁵ Tu so našli dve črepinji poznih italskih skodelic flavijskega časa Drag 36 z aplikacijami, odlomke robov posod Drag 31 in 32 poznih srednjegalskih delavnic 2. stoletja, odlomke rheinzabernskih Drag 37, od katerih je eden izrazitejši¹⁶ (sl. 24) ter odlomke dveh melnic vzhodnogalskih delavnic iz konca 2. in iz začetka 3. stoletja.

Proč od rimske ceste, verjetno prav v ruševine južnih stanovanjskih prostorov insule¹⁷, so segli tod izkopi za temelje novih stanovanjskih hiš. V enem izmed njih so našli nizko nogo svetlordečega, dobro glaziranega sigilatnega keliha Drag 11 iz aretinske delavnice¹⁸ (sl. 25), rob dveh klavdijskih (sl. 26) in flavijske italske skodelice Ha 12,

sko dna dobrega klavdijskega italskega krožnika, dva odlomka srednjegalske skodelice Drag 33 ter večji del stene južnogalske reliefne kupe Drag 37 (sl. 27) flavijskega časa.¹⁹

Še drugod na sosednjih gradbiščih²⁰ so izkopali še nekaj italske klavdijske sigilate (sl. 28), odlomke flavijskih južnogalskih sig. oblik Drag 37 (sl. 29, 30) nekaj opazne srednjegalske sigilate iz Hadrijanovega časa (sl. 31—35) ter nekaj netipične vzhodnogalske.

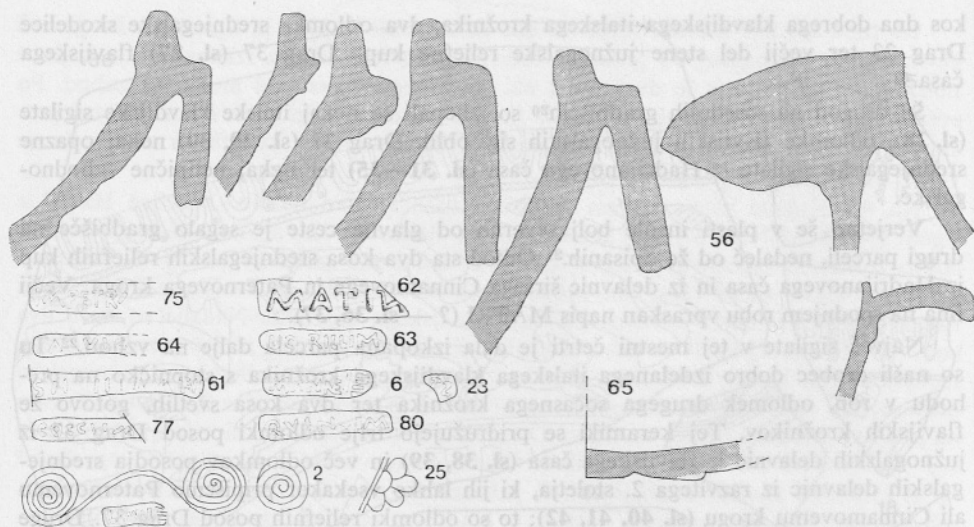
Verjetno še v plasti insule bolj severno od glavne ceste je segalo gradbišče na drugi parceli, nedaleč od že opisanih.²¹ Odtod sta dva kosa srednjegalskih reliefnih kup iz Hadrijanovega časa in iz delavnic širšega Cinnamovega in Paternovega kroga. Večji ima na spodnjem robu vpraskan napis MATRI (? — sl. 36, 37).

Največ sigilate v tej mestni četrti je dala izkopana parcela dalje na vzhod.²² Tu so našli drobec dobro izdelanega italskega klavdijskega krožnika s stopničko na prehodu v rob, odlomek drugega sočasnega krožnika ter dva kosa svetlih, gotovo že flavijskih krožnikov. Tej keramiki se pridružujejo trije odlomki posod Drag 37 iz južnogalskih delavnic iz flavijskega časa (sl. 38, 39) in več odlomkov posodja srednjegalskih delavnic iz razvitega 2. stoletja, ki jih lahko vsekakor pripišemo Paternovemu ali Cinnamovemu krogu (sl. 40, 41, 42); to so odlomki reliefnih posod Drag 37. Druge črepinje izkazujejo še deset drugih posod iz srednje Galije — slične so oblikam Drag 31 in Drag 33. Njim sledi še nad 30 odlomkov vzhodnogalskih posod tipa Drag 37. Na njih razberemo tudi žige in značilno reliefno sliko mojstrov iz Rheinaberna (sl. 42—47, 48—50). Gradivo sodi brez dvoma v antoninski čas, nekaj primerkov (sl. 51, 52) je pa gotovo že iz 3. stoletja.²³ Še več je odlomkov skled Drag 31 in 32 — tudi z žigom²⁴ (sl. 53, 54), skodelic Drag 33, kozarcev Drag 73 (sl. 55) ter melnic (sl. 56). Med najdbami je naposled spoznati še nekaj izdelkov iz Westerndorfa iz začetka 3. stoletja: to so neokrašene posode in reliefni izdelki Drag 37 (sl. 57, 58, 59).²⁵

Malo južneje odtod smo izkopavali leta 1976.²⁶ V plasti, ki je prekrila dno izkopa, s katerimi so odstranili mrtvo kloako, je bilo poleg Gallienovih novcev tudi nekaj starejših ostalin: kosi klavdijskega severnoitalskega krožnika iz terre sigillate in več kosov melnice tipa Rheinabern iz antoninskega ali poznoantoninskega časa ter še nekaj drugih predmetov značilnih za 3. stoletje; višje v plasti pa smo našli tudi na nekaj predmetov iz zgodnjega 4. stoletja. Te najdbe so nam omogočile dokazati, da so kloako odstranili v Gallienovem času, ker se je pokvarila, jamo izkopa pa so v večji meri prav kmalu zasuli in jo šele pozneje do kraja splanirali. Poudarimo naj še enkrat, da plast s kulturnimi ostalinami v večini zasutja ni mogla nastati mnogo od sredine 3. stoletja dalje in da rheinzaberna melnica z značilnostmi izdelkov iz časa, ko so te delavnice dosegle svoj največji razcvet, ni mogla ležati dolgo med odpadki, kajti v zasutju smo našli več njenih kosov nedaleč vsaksebi. K tej ugotovitvi se v sklepih še povrnemo.

Na severnem bregu Drave so v letih, iz katerih tu razčlenjujemo sigilatne najdbe, manj izkopavali. Po pobočjih Panorame so pri preurejanju nasadov leta 1966 nabrali tudi nekaj kosov sigilate, med njimi odlomek značilne valjaste kupe Drag 30, gotovo izhajajoče iz Censorinove delavnice in iz Lezouxja (sl. 60) ter več odlomkov vzhodnogalske — tudi žigosane neokrašene sigilate (sl. 61—64).²⁷

Razmeroma najmanj so v 60-tih letih kopali ob Dravi na Vičavi. Od tam smo analizirali le nekaj netipičnih odlomkov pozne srednjegalske in vzhodnogalske sigilate in zanimiv odlomek terre sigillate chiare, ki datira v zgodnje 4. stoletje²⁸ (sl. 65).

Za gradom in ob Grajeni so na določeni parceli²⁹ našli manj značilen kos italškega krožnika iz klavdijskega časa; tri odlomke reliefnih posod Drag 37 iz južne Galije, od katerih zlasti eden (sl. 66) priča za zg. flavijski čas; dva odlomka poznejšega Lezoux tipa Drag 31; 16 kosov reliefnih posod iz Rheinzaберна (sl. 67—74); črepinjo z žigom iz istega kroga delavnic (sl. 75) iz antoninskega in poznoantoninskega časa ter dva odlomka iz westerndorfskih delavnic.

Dalje vzgor Grajene v naselju bratov Rešev³⁰ so zabeležili samo nekaj odlomkov vzhodnogalske siligate iz poznega 2. stoletja (sl. 78, 79).

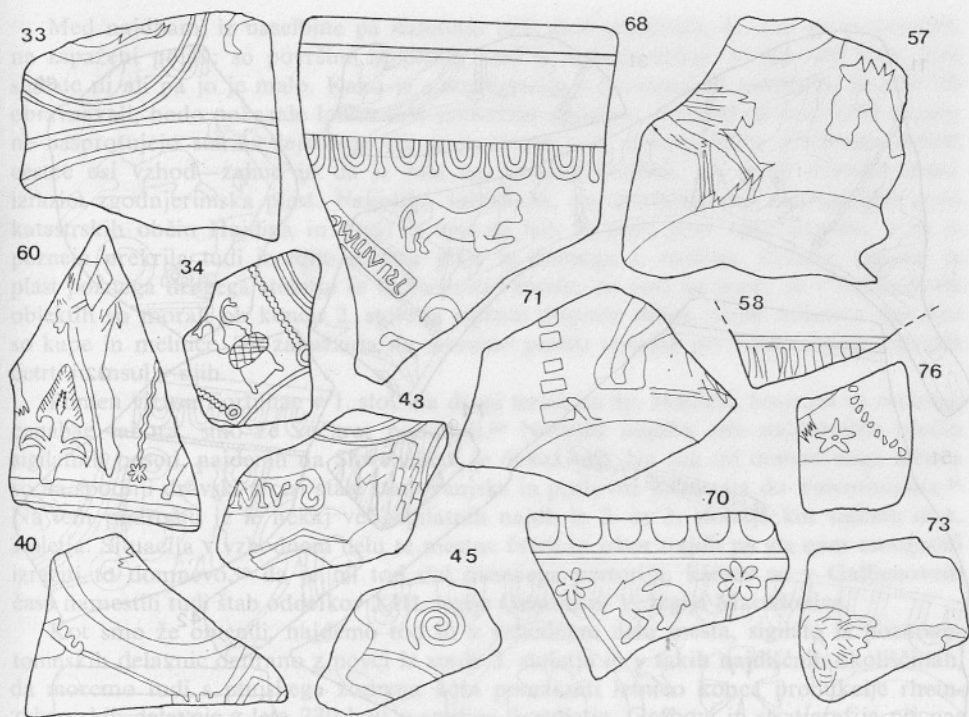
Vzhodno od Grajene smo v prvi kampanji pred gradnjo srednješolskega centra leta 1977³¹ našli v plasti z odpadki iz lončarskih delavnic poznega 2. in zgodnjega 3. stoletja ter v plasti (ne v grobovih!) ob žganem grobišču iz 3. stoletja več robov westerndorfskih Drag 37 in 31, nekaj rheinzabernskih odlomkov z barbotinom, nekaj poznejših rheinzabernskih Drag 37, 31, 32 in 33; vse brez žigov in z malo značilnostmi, ki pa vendar dopuščajo gradivo okvirno opredeliti.

Opisane sigilatne najdbe so raznovrstne tudi po točkah, kjer so bile najdene v prostoru rimske Poetovione. Pomembno je tudi dejstvo, da le redkokdaj izhajajo iz zaključenih arheoloških plasti. Kakršnokoli sklepanje na osnovi takega gradiva se nam mora zdeti (skoraj upravičeno) jalovo početje. Toda arheologi vendar delamo tudi le s črepinjami; te moramo interpretirati — kaj bi nam sicer ostalo razen zakonitosti najpreprostejšega zbirateljstva in deskripcije.

V skupini, ki smo jo opisali, so vendarle odlomki nad 300 sigilatnih posod — v starejši obdelavi,³² iz celotnega mesta in njegovih grobišč pa smo jih mogli zajeti tisoč. Če to upoštevamo, moramo priznati, da vendarle velja poskusiti nekaj sklepati.

Količinska krivulja obravnavanih najdb, ko določimo odlomke po času in kraju nastanka, povsem ustreza krivulji, ki smo jo mogli narediti ob obdelavi prej najdene sigilate.³³

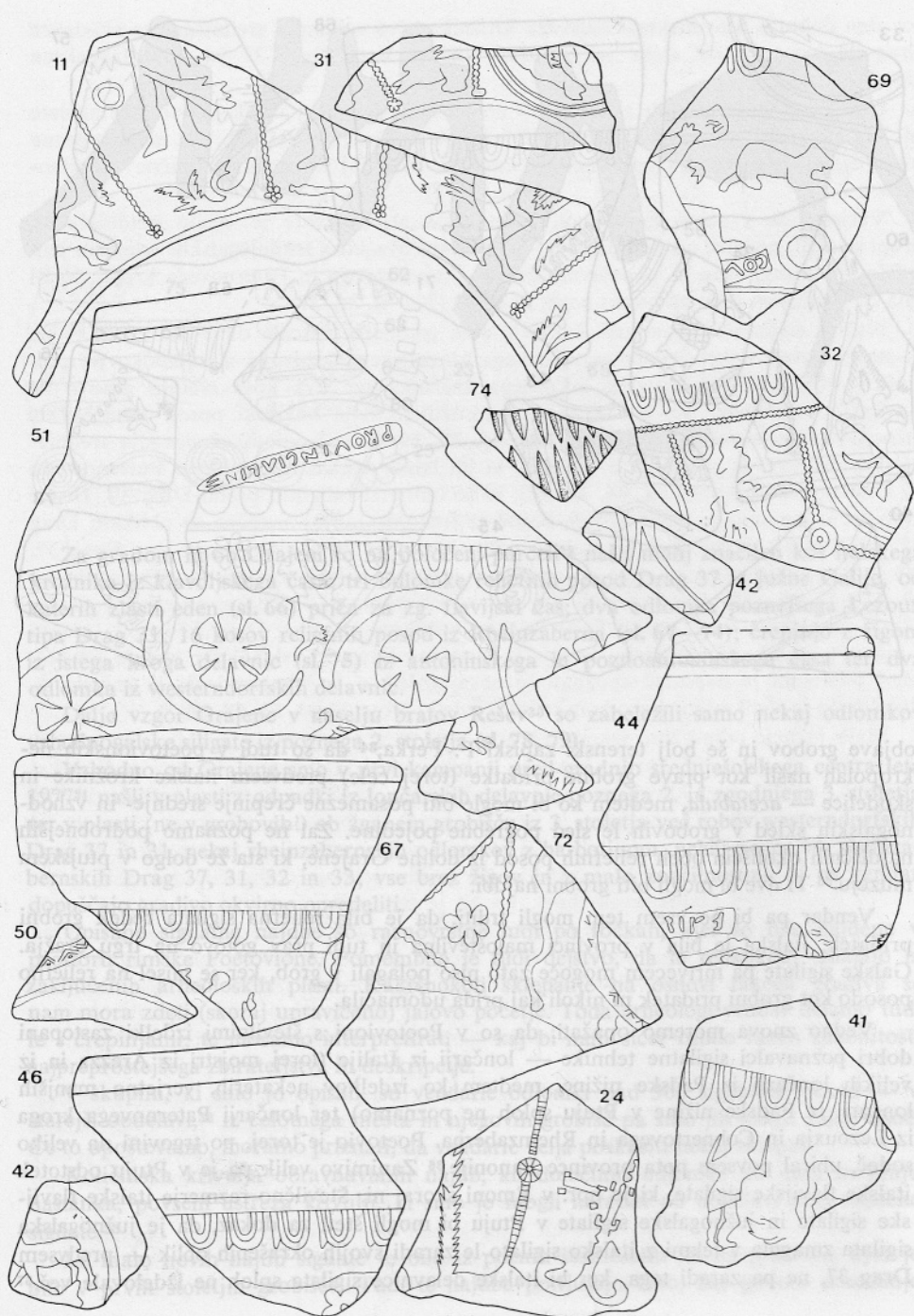
Le malo novih najdb sigilate je bilo iz poznih šestdesetih let na prostoru, kjer je bilo v prvih stoletjih grobišče. Tudi te najdbe potrjujejo tisto, kar govore dosedanje

objave grobov in še bolj terenski zapiski F. Ferka,³⁴ da so tudi v poetovionskih nekropolah našli kot prave grobne pridatke (torej cele) predvsem italske krožnike in skodelice — *acetabula*, medtem ko bi mogle biti posamezne črepinje srednje- in vzhodnogalskih skled v grobovih le sled pogrebne pojedine. Žal ne poznamo podrobnejših najdiščnih okoliščin obeh reliefnih posod iz doline Grajene, ki sta že dolgo v ptujskem muzeju.³⁵ Ti dve bi mogli biti grobni najdbi.

Vendar pa bi po vsem tem mogli trditi, da je bila reliefna sigilata redke grobni pridatek: italska je bila v provinci maloštevilna in tudi prav gotovo na trgu dražja. Galske sigilate pa mrtvecem mogoče zato niso polagali v grob, ker se misel na reliefno posodo kot grobni pridatek ni nikoli kaj prida udomačila.

Vedno znova moremo opaziti, da so v Poetovioni s številnimi izdelki zastopani dobri poznavalci sigilatne tehnike — lončarji iz Italije (torej mojstri iz Arezza in iz velikih lončarij iz Padske nižine, medtem ko izdelkov nekaterih, verjetno manjših lončarij iz Padske nižine v Ptuj sploh ne poznamo) ter lončarji Paternovega kroga iz Lezouxja in Cobnertovega in Rheinzaberna. Poetovio je torej, po trgovini na veliko sodeč, ubiral povsem pota province Panonije.³⁶ Zanimivo velik pa je v Ptuj odstotek italske flavijske sigilate, ki je npr. v Emoni skoraj ni. Številčno razmerje italske flavijske sigilate in južnogalske sigilate v Ptuj bi mogli šteti za dokaz, da je južnogalska sigilata zmagala v tekmi z italsko sigilato le zaradi svojih okrašenih oblik — predvsem Drag 37, ne pa zaradi tega, ker bi italske delavnice sigilate sploh ne izdelovale več.³⁷

Med najdbami iz naselbine pa naletimo tudi med gradivom, ki smo ga tu proučili, na zapaženi pojav: so površine in plasti, kjer je sigilate dokaj, so pa tudi take, kjer sigilate ni ali pa jo je malo. Kako je s stratigrafijo v posameznih najdiščih, ki smo jih obravnavali, bodo pokazale lahko šele podrobne obdelave. Vendar pa tudi naše najdbe ne nasprotujejo starim dejstvom, da se je mesto v 1. stoletju širilo predvsem vzdolž cestne osi vzhod—zahod in da je bila na Spodnji Hajdini, na drugi dravski terasi, izrazita zgodnjericimska plast. Nekoliko vzhodnje, na spodnji terasi (na današnji meji katastrskih občin Hajdina in Ptuj) je morala biti ta plast prav tako izrazita, a jo je pozneje prekrila tudi izredno močna plast iz poznega 2. stoletja. Posebej opazna je plast poznega drugega stoletja še dalje proti vzhodu, ob poti na most; in v tamkajšnjih objektih so morali ob koncu 2. stoletja sigilate pogosto rabiti, zlasti nekatere tipe kot so kupe in melnice. Ta zapažanja ne moremo pustiti vniemar pri interpretaciji mestnih četrti in insul v njih.

Pomen vicusa Fortunae v 1. stol. na drugi terasi na Sp. Hajdini, ko je bil ta verjetno canabae tabora, smo že večkrat podčrtali.³⁸ Novejša najdba ene najstarejših rdečih sigilatnih posod, najdenih na Slovenskem je dokaz več. Na jug od domnevnega tabora so na spodnji dravski terasi stale stanovanjske in poslovne insule tja do Valentinijana.³⁹ Na tem področju je le nekaj več sigilatnih najdb iz 2. in 3. stoletja kot sigilate iz 1. stoletja. Situacija v vzhodnem delu te mestne četrti in izbor najdb pa sta nam omogočili izraziti to domnevo,⁴⁰ da je bil tod del mestnega pretorija, kamor so v Gallienovem času namestili tudi štab oddelkov XIII. legije Gemine in V. legije Macedonice.

Kot smo že omenili, najdemo tod in v vzhodnem delu mesta, sigilato iz poznoantoninskih delavnic datirano z novci iz srede 3. stoletja in v takih najdiščih okolščinah, da moremo tudi s ptujskega zornega kota pomakniti letnico konca produkcije rheinzabernskih delavnic z leta 230 bolj v sredino 3. stoletja. Grobovi in stratigrafija pri nas pričajo,⁴¹ da nismo dolžni računati z velikimi retardacijami v rabi sigilate. Potemtakem so posamezne posode mogle rabiti kvečjemu dve desetletji; da bi se pa vse uničile šele po petdesetih letih uporabnosti, je pa skoraj nemogoče. Zategadelj sodimo: če najdemo rheinzabernske črepinje iz časa, ko je industrija ponehaval (torej ne najmlajše izdelke!) v velikem številu v taki plasti, da z gotovostjo govorimo o sredini 3. stoletja, potem lahko trdimo, da je Rheinzabern res živel in delal nekaj desetletij dalj, kot so to sprva zanj domnevali.⁴²

¹ I. Mikl-Curk, *Varstvo spomenikov* 21 (1977) 252; eadem, *Varstvo spomenikov* 22 (1979) 307; eadem, *Varstvo spomenikov* 21 (1977) 247.

² Z. Šubic, *Varstvo spomenikov* 15 (1972) 160.

³ M. Schindler, S. Scheffenegger, *Die glatte rote Terra sigillata vom Magdalensberg*, Kärntner Museumsschriften 62 (1977) Text 155, 324; I. Mikl-Curk, *Arheološki vestnik* 30 (1979) 343.

⁴ Z. Šubic, *Varstvo spomenikov* 15 (1972) 159 s.

⁵ Z. Šubic, *Varstvo spomenikov* 17—19 (1974) 152.

⁶ I. Mikl-Curk, *Archaeologia Iugoslavica* 15 (1973) 43.

⁷ A. Vernhet, *La Graufesenque*, (Toulouse-Millau 1979) 18.

⁸ B. Saria, J. Klemenc, *Archäologische Karte von Jugoslawien, Blatt Ptuj* (1936) 57; Z. Šubic, *Varstvo spomenikov* 17—19 (1974) 212; I. Mikl-Curk, *Arheološki vestnik* 29 (1978) 408.

⁹ Z. Šubic, *Varstvo spomenikov* 13—14 (1970) 170; najdbe določamo po fakturi k posameznim izdelovalnim krogom.

¹⁰ Z. Šubic, *Varstvo spomenikov* 15 (1972), 159.

¹¹ J. A. Stanfield, G. Simpson, *Central Gaulish Potters*, (London 1958) tab. 97.

¹² Z. Šubic, o. c., 159

- ¹³ J. A. Stanfield, G. Simpson, *o. c.*, 271; G. B. Rogers, *Acta RCRF* 11—12 (1969—70) 98.
- ¹⁴ W. Ludovici, H. Ricken, *Rheinzabern VI*, (1942) tab. 23—27; L. Gard, *Reliefsigillata des III. und IV. Jh. in Trier*, Tübingen (disertacija); I. Zetsche-Huld, *Trierer Relief-sigillata*, *Wekstatt I*, (1973).
- ¹⁵ Z. Šubic, *o. c.*, 159.
- ¹⁶ Primerek je sličen odlomku: I. Mikl-Curk, *Terra sigillata in sorodne vrste keramike iz Poetovia*, *Dissertationes* 9 (1969) št. 164; po načinu odtisa bi mogel biti izdelan tudi v Trieru.
- ¹⁷ Z. Šubic, *Varstvo spomenikov* 12 (1969) 97. O stanovanjskem kompleksu razmišljamo zaradi take razporeditve prostorov v insuli, ki je vzhodnejše od te: I. Mikl Curk, *Arheološki vestnik* 15—16 (1964—65) 259 ss; eadem, *Varstvo spomenikov* 11 (1967) 5 ss.
- ¹⁸ I. Mikl-Curk, *Archaeologia Jugoslavica* 15 (1973) 43.
- ¹⁹ B. Hoffmann, *Acta RCRF* 7 (1965) 39 ss; A. Vernhet, *o. c.*, 18
- ²⁰ Z. Šubic, *Varstvo spomenikov* 12 (1969) 97; eadem, *Varstvo spomenikov* 13—14 (1970) 170.
- ²¹ Z. Šubic, *Varstvo spomenikov* 12 (1969) 97.
- ²² Z. Šubic, *Varstvo spomenikov* 17—19 (1974) 143.
- ²³ V pomoč za datacijo primerjaj: H. Comfort, *RE Terra sigillata VII*, (1940) 1329 s; P. Karnitsch, *Die Reliefsigillata von Ovilava*, (Linz 1959) 40 ss.
- ²⁴ F. Oswald, *Index of Potters Stamps on Terra Sigillata*, (Margidunum 1931) 91, 253.
- ²⁵ H. J. Kellner, *Bayerische Vorgeschichtsblätter* 26 (1963) 165 s.
- ²⁶ I. Mikl-Curk, *Varstvo spomenikov* 22 (1979) 307; I. Mikl-Curk, *Časopis za zgodovino in narodopisje*, n. v. 15 (1979), 37 s.
- ²⁷ J. A. Stanfield, G. Simpson, *o. c.*, tab. 97 itd; F. Oswald, *o. c.*, 23.
- ²⁸ N. Lamboglia, *Rivista ingauna e intermelina* 7 (1941) 7 ss.
- ²⁹ Z. Šubic, *Varstvo spomenikov* 13—14 (1970) 164.
- ³⁰ Z. Šubic, *Varstvo spomenikov* 12 (1969) 94.
- ³¹ I. Mikl-Curk, *Varstvo spomenikov* 22 (1979) 307 s.
- ³² I. Mikl-Curk, *Terra sigillata in sorodne vrste keramike iz Poetovia*, *Dissertationes* 9 (1969).
- ³³ I. Mikl-Curk, *Neues über südgallische Sigillaten in Jugoslawien*, Referat na XII. kongresu RCRF 1980 (Millau), *Acta RCRF*.
- ³⁴ Najjasnejši vpogled v inventar grobov nudijo dnevnik F. Ferka iz let 1881—1907, ki jih hrani arhiv Džezelnega muzeja Joanneum v Gradcu. Slične podatke so dali deli vzhodne nekropole: M. Gabričević, Z. Kujundžić, *Varstvo spomenikov* 22 (1979) 305.
- ³⁵ B. Saria, J. Klemenc, *o. c.*, 44.
- ³⁶ I. Mikl-Curk, *Arheološki vestnik* 30 (1979) 353.
- ³⁷ Gl. opombo 33
- ³⁸ B. Saria, J. Klemenc, *o. c.*, 58; I. Mikl-Curk, *Arheološki vestnik* 29 (1978) 407.
- ³⁹ *Ibidem*.
- ⁴⁰ Gl. opombo 26.
- ⁴¹ I. Mikl-Curk, *Arheološki vestnik* 30 (1979) 340.
- ⁴² Gl. opombo 23.

SOME TERRA SIGILLATA FINDS FROM PTUJ

Summary

The paper deals with sigillata finds which were discovered in Ptuj, mostly between 1965 and 1972. Among this material is a grave find from the great western necropolis² (figs. 1, 2) and dwelling finds from the western town section, called vicus Fortunae (figs. 3—5). The greatest number of finds come from the central part of the town quarter on the lower southern Drava terrace where the large dwelling insulae stood 8,17 (figs. 6—37) and from the eastern part of the same quarter of the town 22,26 (figs. 38—59). Fewer finds from the northern bank of the Drava are discussed (figs. 61—79). As these fragments are determined according to their time and place of creation, we can establish that the quantity curve completely corresponds to the quantity curve already drawn up for sigillata previously found in Ptuj. Flavian sigillata is present in the greatest quantity, followed by sigillata the end of the second century. In general it can be observed that relief sigillata is only seldom a grave good. We also see that a significant number of objects represent the work of potters from Italy, from the town of Lezoux and from Rheinzabern. The large percentage of Flavian Italic

sigillata is instructive. It aids the study of the end of the Italic sigillata industry. New finds do not contradict old observations that the town expanded in the first century, mostly along the east-west road axis. Sigillata itself helped to underline the significance of several building insulae on the southern Drava terrace. Besides this, in the final strata from middle of the third century,²⁶ we can distinguish some Rheinzabern sigillata which is certainly not from the final phases of the activity of the Rheinzabern workshops (**fig. 56**, several examples), which suggests the theory that this great industry did not cease working until the middle of the third century.

BRINJEVA GORA